

על סדר היום: ספורט וספורט נשים בעיתוני הנשים פנימה ונשים (2010–2019)*

מעין פלג-ברקוביץ'

מבוא

זר כי היה מנסה להתרשם מטיב האוכלוסייה הישראלית על פי דוכני העיתונים שבה – עשוי היה לחשוב שחיים כאן בעיקר נשים וספורטאים. מבחר עיתוני הנשים מציע, פחות או יותר, מרכולת דומה: חידושים בקוסמטיקה, מתכונים, אופנה ועצות לגידול ילדים" (הירשפלד, 2011).

עיתוני הנשים נשים ופנימה שבהם עוסק מאמר זה, צמחו מתוך תחושה של "אין". נשים נוסד בשנת 2007 כמגזין ה"לייף-סטייל" הראשון לנשים יהודיות דתיות, ואילו פנימה נוסד מעט מאוחר יותר, בשנת 2011, בהתבסס על תפיסה שאין עיתון שמיועד לציבור הנשים הדתי-לאומי. פרט לציבור זה פנו עיתוני הנשים הללו גם לקהלי יעד נוספים בעלי זיקה דתית: נשים – לציבור הנשים המסורתיות ופנימה – בעיקר לקהל הקוראות החרדיות-לאומיות. אף על פי כן, בחלוף הזמן היטשטשה פנייתם לאותם קהלי נישא וכיום הם משווקים עצמם באינטרנט כעוסקים בתכנים כלליים כמו אופנה, סטיילינג, ריאיונות, כתבות ותחקירי עומק. עם זאת לא מצאתי בפרסומים אלה או בספרות המחקר עדות לכך שהספורט וספורט הנשים נמנים עם התכנים המוצגים בעיתוני הנשים.

הספורט נתפס במשך שנים רבות, אולי מיום היוסדו, כמעוז הגבריות וכמקום שבו הנשים שוליות. גם בישראל 2023 עדיין היה הספורט מעוז גברי מובהק הן במספר הספורטאיות הפעילות (21.6 אחוז מתוך סך הספורטאים והספורטאיות בספורט התחרותי) הן בשיעור הנשים בצוות הניהולי של איגודי הספורט (33 אחוז). במידה רבה אפשר לטעון שהספורט משקף מציאות חברתית גם בהקשר המגדרי. אולם בשל הממד הגופני המשמעותי שטבוע בעיסוק בספורט אפשר לומר כי מדובר בשדה שמבליט ואפילו מקצין את הפער במיקום החברתי של גברים ונשים. לאור זאת אבקש להסביר באמצעות תיאוריית "סדר היום" את היקף סיקור הספורט וספורט הנשים בעיתוני הנשים נשים ופנימה, ואת אופן הסיקור.

בספרות המחקר מצאתי קווי דמיון בין עיתונות הנשים לעיתונות הספורט ולכן ביקשתי לבחון נוסף על כך אם עיתוני הנשים הנחקרים מספקים תמונת מראה לסיקור

* המאמר מוקדש לזכרו של גיבור ישראל וגיסי היקר והאהוב – שגיא רובינשטיין, שליווה אותי בכל שלבי המחקר בתמיכה, בעידוד וברצון כן ואמיתי שאתקדם ואצליח.

הזניח של ספורט הנשים בעיתונות הספורט הקלאסית. במחקר זה אני מבקשת לטעון כי דווקא בעיתוני הנשים שנועדו לשאת ולתת על עולמן של הנשים, הספורט וספורט הנשים נוכחים בסדר היום (הקבוע והמשתנה) בהיקף נמוך ולא יציב. הצגת הספורט וספורט הנשים באופן הזה בסדר היום של כתבי העת הנחקרים, עשויה לגרום לקוראות להבין שנושאים אלה אינם נמנים עם סדר יומן החברתי. עם זאת אני מבקשת לשלול הסבר אפשרי כאילו חוסר עניין או חשיפה לתכנים הם הגורם לכך שהספורט וספורט הנשים כמעט ואינם כלולים בסדר היום הקבוע והמשתנה של פנימה ונשים. מחקרים מראים שלגברים ולנשים יש עניין בספורט נשים, והראיה היא הגידול במספר הנשים שעוסקות בארץ בספורט העממי והמקצועי, וסיקור ספורטאיות דתיות בתקשורת הישראלית. יתר על כן, הקוראות נחשפות בשני העיתונים למגוון תחומי הספורט בטקסט המופיע תחת שם המדור או במדור עצמו. אולם בשל הפער שבין שימוש במילים מעולם הספורט בשם המדור ובתיאורו לעומת סיקור הספורט בפועל במגזינים הנחקרים, אני מעריכה שעורכות העיתון הפנימו נורמות גבריות ורכאניות אשר בגינן הן אינן קושרות את הספורט לנשים ועל כן הוא אינו נושא קבוע בסדר היום של העיתון.

עם זאת אני משערת שרצונם של המגזינים "לדבר ספורט", כלומר להשתמש במילים מעולם הספורט בלי לסקר ספורט, נובע משני טעמים. האחד, שיווקי: עיתוני הנשים משמשים את בעליהם כמכשיר כלכלי ולכן שימוש במילים מעולם הספורט עשוי לעורר את עניינן של הקוראות לצרוך את המגזין. השני, רצונן של קוראות העיתון ועורכותיו, שהפנימו שהספורט הוא זירה גברית בעיקרה, להתעלות מעל למשוכה המגדרית ולהשתלב בשיח השולט בחברה. בדומה לפרקטיקות שנקטו נשים שרצו להיכנס לארבע זירות שנחשבות גבריות: ספורט, צבא, "טרקים" של תרמילאים ישראלים ודת. ייתכן שבשל הפנמה של תפיסת הספורט כמעוז גברי נוטה התקשורת לציין את האתגרים שאיתם מתמודדות הספורטאיות הדתיות בעת התנגשות בין הספורט לשמירת המצוות, אף שאין מדובר בסיקור ספורט של ממש.

ספורט, נשים ותקשורת בישראל: "הביצה והתרנגולת"

הנשים בישראל מונות כמחצית האוכלוסייה, אך בתחומים רבים קיים פער משמעותי בין מספר הגברים למספר הנשים (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, הודעה לתקשורת, 5.3.2023, עמ' 2, 14; קניג, 5.3.2023). אחד הבולטים שבהם הוא הספורט, שבו אחוז הספורטאיות הפעילות הוא 21.6 אחוז (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, הודעה לתקשורת, 5.3.2023, עמ' 9; צמרת ואחרות, 2022, עמ' 12) ושיעור הנשים בצוות הניהולי של איגודי הספורט הוא 33 אחוז (צמרת ואחרות, 2022, עמ' 12). נתונים אלה עומדים בניגוד להגדרתם של גלילי ואחרים את הספורט כ"תחום רחב של פעילות המבוצעת ביחידות או בצוותא, למטרות תחרות ו/או לשם בידור ושעשוע, למטרות בריאות, אסתטיקה, מבחן או הישג" (גלילי ואחרים, 2009, עמ' 11), הסבורים שהספורט חוצה גבולות של

מעמד, דת, לאום, גזע ומין (שם, שם). דו"ח "מדד המגדר" לשנת 2022 מצביע אמנם על גידול מתון ומתמשך במספר הספורטאיות הפעילות בספורט התחרותי בין השנים 2007-2020 (בקירוב), למרות ירידה מתונה ומועטה בשנים 2020-2021 (בקירוב) (צמרת ואחרות, 2022, עמ' 12). אולם בדו"ח נכלל הספורט בקטגוריה תרבות ותקשורת (שם, עמ' 3-4), שהיא השנייה בגודלה מתוך שבע הקטגוריות שמייצגות את אי-השוויון בין גברים לנשים בישראל 2022. כמו כן מצביעים ממצאי הדו"ח של רוני הרשקוביץ ואסף ויניגר (2023) על כך ש-82 אחוז מן הספורטאיות הפעילות משתתפות ב-15 ענפי הספורט המובילים בישראל (שם, עמ' 1, 4): "כדורגל, כדורסל, כדורעף, התעמלות, טניס, כדוריד, שחייה, ג'ודו, טריאתלון, טאקוונדו, אתלטיקה, קליעה, רכיבה, טניס שולחן ואגרוף" (שם, עמ' 4), להוציא ענפי החשיכה (שם, שם): דמקה, שח וברידיג' (שם, עמ' 3). יש אמנם ענפים כמו כדורעף, שחייה ואתלטיקה שבהם מספר הנשים שווה למספר הגברים, ויש ענפים כמו רכיבה והתעמלות שבהם מספר הנשים אף גבוה יותר, אך ברוב הענפים מספר הספורטאיות "נמוך ואף נמוך מאוד" (שם, עמ' 4).

מי שולט בכיפה?

בספרות ההלכתית נכתב מעט על עיסוק הנשים בפעילות גופנית ולכן אפשר לחשוב שנשים דתיות אינן עוסקות בספורט. אולם בפסק הלכה של הרב משה שטרן נכתב שלבחורים אסור לשחק טניס שולחן בשבת בשל ביטול תורה וסיבות נוספות, "אולם לכתולות אפשר להקל שישחקו במקום צנוע שכן עונג הוא להן, וביום חול אין לאסור עליהן כלל" (שו"ת באר משה ב, ירושלים תשמ"ד, סימן כז, מצוטט אצל ארנד, 2000, עמ' 48 הערה 10), אני מסיקה אחרת. חיזוק לכך אפשר למצוא בסיקור ספורטאיות דתיות בתקשורת בשנים האחרונות. רובן החלו את דרכן בחוג בהיותן ילדות ולימים בחרו לעסוק בספורט מקצועי בענפים שונים כמו כדורסל (ויסברג, 2012; צרויה, 2017), התעמלות קרקע, כדורעף (שם; שם), טאקוונדו (הורוביץ, 2012; ערוץ 7, 2020.2.21; גרינווד, 2022; imako, 2013), היאבקות (לרנר, 2020.1.20) ואתלטיקה (ריצה) (חדשות סרוגים, 2023; רט, 2018; בן ישי, 2019; אהרוני, 2023). למרות זאת נוטה תקשורת הספורט להבליט דווקא את האתגרים שאיתם הן מתמודדות, אף שאלה אינם קשורים ישירות לספורט (תמיר, לוי וגלילי, 2015). הביטוי לכך בנושא הצניעות הוא במציאת פתרונות ברמה האישית כמו לבישת מכנסיים בטאקוונדו (הורוביץ, 2012), לבישת חולצה עם שרוולים מתחת לגופייה שמייצגת את מדי הנבחרת (נושא שלא תמיד מאושר על ידי הגוף האחראי על התחרות) (ויסברג, 2012; ועדת החינוך, התרבות והספורט, הכנסת השמונה-עשרה, 2009), ועטיית כיסוי ראש ולבישת חצאית בעת הפעילות הספורטיבית (חדשות סרוגים, 2023; רט, 2018; בן ישי, 2019). לעתים נמצאים פתרונות ברמה הקבוצתית, כמו לבישת מדי נבחרת רחבים וצנועים שמאושרים על ידי רב או לבישת חצאית מעל למכנסיים (צרויה, 2017). בשאלת השבת יש רבנים שמתירים לספורטאית הדתייה לשחק בחו"ל

(ויסברג, 2012), ויש שאוסרים (דויטש, 2023; אהרוני, 2023). מכל מקום, אין היתר הלכתי לקיום משחקים ופעילויות ספורט בארץ בשבת (ועדת החינוך, התרבות והספורט, הכנסת השמונה-עשרה, 2009; שומפלי, 2018). לאור זאת, יש ספורטאיות שיודעות, שכל עוד יתקיימו תחרויות בשבת, התקדמותן בספורט המקצועי תהיה מוגבלת (גרינווד, 2022; מנדלבאום, 2018; אהרוני, 2023), וחלום כמו האולימפיאדה יישאר רחוק מהישג ידן (צרויה, 2017; גרינווד, 2022; מנדלבאום, 2018).

אתגר נוסף הוא שמירת כשרות במקומות שבהם לא ניתן לספורטאית הדתייה אוכל כשר, כמו במחנות האימונים בארץ ובחו"ל (ועדת החינוך, התרבות והספורט, הכנסת השמונה-עשרה, 2009; ויסברג, 2012; הורוביץ, 2012). כמו כן מובלטים אתגרים נוספים כמו שילוב חיי המשפחה בפעילות הספורטיבית (Mako, 2013; צרויה, 2017; בן ישי, 2019; רט, 2018; מערכת אתר ערוץ הספורט, 2020; ויסברג, 2012). ויתור על שירות צבאי קרבי לטובת שירות כספורטאית מצטיינת (לרנר, 2020) או שילוב שירות לאומי עם שגרת האימונים (צרויה, 2017; גרינווד, 2022). עניין שהתעורר בשל העובדה שלא נקבע מעמד של ספורטאית מצטיינת במסגרת השירות הלאומי (ועדת החינוך, התרבות והספורט, הכנסת השמונה-עשרה, 2009).

כשמדובר על הסיקור התקשורתי של ספורטאיות, הטענה היא שבישראל ספורט הנשים מסוקר בהיקף מינורי, כחמישה אחוזים מן הסיקור התקשורתי בימי שגרה (למיש, 1998, עמ' 12; ברנשטיין, 2003). עורכי תקשורת הספורט, שהם בעיקר גברים (Van Zoonen, 1998, p. 127; תמיר, 2013, עמ' 50; תמיר וברנשטיין, 2013, עמ' 22), מסבירים זאת (למיש, 1998, עמ' 12; ברנשטיין, 2003) בארבעה גורמים מרכזיים: חוסר עניין לציבור, חוסר עניין לנשים, תפקוד התקשורת כמראה ושיעור נמוך של עיתונאיות ספורט (תמיר, 2013, עמ' 50). כנגד טענות אלה מצאו החוקרים כי לציבור, גברים ונשים כאחד, יש עניין בספורט נשים (שם, שם; סייגלשיפר, 2012, עמ' 11). ביטוי לכך מצאתיבסיקור הספורטאיות הדתיות ובעובדה שבמשחקים האולימפיים שנערכו בריו דה ז'נרו בשנת 2016 מנתה המשלחת הישראלית יותר נשים מגברים (לונדון וקירשנבאום, 2016) ואם לא מחשיבים את ענף הבייסבול, שהוא ענף קבוצתי, אפשר לראות שבמשלחת הישראלית לאולימפיאדה בטוקיו בשנת 2020 היה אחוז הנשים גבוה (55 אחוז) בהשוואה לאחוז הגברים (45 אחוז) (וייסבורט, 2021). משום כך, ולאור התאגדותן של נשים גם בפעילויות ספורט בלתי ממוסדות (גנוסר, 2015), אי-אפשר לומר שהתקשורת (ובכלל זה מספר עיתונאיות הספורט) משקפת את מצב הנשים בספורט (Galily, Kaufman & Tamir, 2015, p. 570). עם זאת, מאחר שהספורט הוא "מיקרוקוסמוס" של חברה (Hylton, 2020, p. 3), ומכיוון שמעמד האישה בספורט משקף את מעמדה בחברה, קיימת סברה שעל ידי מתן שוויון הזדמנויות בין נשים לגברים, האישה תקבל את המעמד שלו היא ראויה בחברה ובספורט (דרום, 2002, עמ' 428). הקצאת משאבים כספיים וטיפול החינוך להשתתפות נשים בספורט, יחד עם הגדלת היקף הסיקור התקשורתי ויצירת מודלים

להזדהות, עשויה לשנות את מעמד האישה בספורט (תמיר, 2013, עמ' 52) וכתוצאה מכך גם את מעמדה בחברה (דרום, 2002, עמ' 428).

בין עיתונות ספורט לעיתונות נשים

עיתונות הנשים ועיתונות הספורט נתפסות כבעלות זהות מגדרית מובחנת: עיתונות הנשים נתפסת כנשית (הרצוג, 2000, עמ' 43; נריה בן שחר, 2011, עמ' 89; כהן־אביגדור, 2004, עמ' 66) ועיתונות הספורט נחשבת כמעוז גברי (תמיר, 2009, עמ' ה; תמיר, 2013, עמ' 52; Van-Zoonen, 1998, p. 128). חרף הבחנה זו, ובעקבות עיון בספרות המחקר, אפשר לטעון כי במידה רבה נמתחים כמה קווי דמיון בין עיתונות הספורט לעיתונות הנשים בשולש קטגוריות עיקריות. הראשונה שבהן מתייחסת להיווסדותם באירופה (צרפתי ולירן־אלפר, 2010, עמ' 130; לימור, תמיר ושיפמן, 2013, עמ' 95) בעת החדשה (הרצוג, 2000, עמ' 45; צרפתי ולירן־אלפר, 2010, עמ' 130; הרצוג, 2000, עמ' 45; לימור, תמיר ושיפמן, 2013, עמ' 95), לזהותו המגדרית של העורך שהייתה גברית בעיקר (כהן־אביגדור, 2007, עמ' 112; הרצוג, 2000, עמ' 46; תמיר וברנשטיין, 2013, עמ' 22), ולעובדה ששני סוגי העיתונים הללו משמשים את המערכת כמכשיר כלכלי (הרצוג, 2000, עמ' 46, 49, 50; לימור, תמיר ושיפמן, 2013, עמ' 95, 96, 101), אך נתפסים כעוסקים בנושאים שוליים וזניחים (הרצוג, 2000, עמ' 43; לימור, תמיר ושיפמן, 2013, עמ' 95, 101).

הקטגוריה השנייה מתייחסת לנעשה בישראל ומצביעה על כך ששני הסוגים חדרו לעיתונים בארץ לפני מלחמת העולם הראשונה כמדורים שכתבו בני משפחתו של אליעזר בן־יהודה, שהקדישו מדור ייחודי לנושא המסוקר ולקהל קוראיו. בעיתון הנשים היה זה מדור האופנה של חמדה בן־יהודה. הוא נכתב לראשונה בעיתון הצבי בשנת תרנ"ו (1896) ביוזמתו של יצחק־אייזיק בן טובים, בעקבות המלצתו "לפתוח בעיתון עזרת נשים" (גוברין, 2000, עמ' 18). המדור הראשון שהוקדש לספורט פורסם בידי איתמר בן אב"י בשנת 1925 בעיתון דאר היום. מדור זה לא הופיע לעתים קרובות, אך בגלל תחרות שהתפתחה בין העיתונים, היומון דבר, שיצא לאור באותה שנה, החל מייד לפרסם מדור ספורט. בהמשך פורסמו מדורי ספורט גם בהארץ ובעל המשמר (לימור, תמיר ושיפמן, 2013, עמ' 96). ישראל פז טוען שאף שכן אב"י היה הראשון שהקדיש מדור לידיעות ספורט, קשה להגדיר אותו כראשון מדורי הספורט בישראל (פז, 2002, עמ' 344). שני הסוגים החלו כמדורים בעיתונות הכללית, אך בהמשך הם יצאו לאור כעיתון ממוסד (כהן־אביגדור, 2004, עמ' 66; אלמוג, 2000, עמ' 24; פז, 2002, עמ' 344, 345; לימור, תמיר ושיפמן, 2013, עמ' 96).

הקטגוריה השלישית מתייחסת לאופן שבו נתפסים שני סוגי העיתונים בשדה המחקר. בשניהם היה דיכוי של הנשים והדרתן מן המרחב הציבורי (צרפתי ולירן־אלפר, 2010, עמ' 131, 132; כהן־אביגדור, 2004, עמ' 65; הרצוג, 2000, עמ' 43; תמיר וברנשטיין,

2013, עמ' 21, 22), ושניהם השפיעו על סדר היום (כהן-אביגדור, 2004, 65; צרפתי ולירן-אלפר, 2010, עמ' 131; תמיר, 2013, עמ' 51). לאור נקודות הדמיון בין שני סוגי העיתונים, ומאחר שבעיתון הספורט נעדר ספורט הנשים מסדר היום התקשורתי (תמיר, 2013, עמ' 52; סייגלשיפר, 2012, עמ' 12; דיסקין, 2002, עמ' 1, 5; ברנשטיין, 2003; למיש, 1998, עמ' 12), נשאלת השאלה אם נמצא מצב דומה גם בעיתון הנשים.

עיתוני הנשים לקהל היעד היהודי דתי

עיתוני הנשים הם מגזינים עצמאיים הנכתבים במוצהר לנשים (הרצוג, 2000, עמ' 43). אף על פי כן גברים הם שעל פי רוב ניהלו אותם כמכשירים כלכליים והתוו את אופיים בתפקידם ככתבים ועורכים (שם, עמ' 46, 49-50). העיתון שרטט את מודל האישה כיפה, נשית, מינית, צרכנית, עקרת בית למופת, רעיה ואם מסורה הנשמעת לעצות לניהול משק הבית ולהטפות המוסר מעל דפי העיתון (שם, עמ' 45-47). בשנות השבעים והשמונים חלחלה לארץ סוגה של עיתונות נשים (כהן-אביגדור, 2004, עמ' 66) אמריקנית בדמותו של מגזין לשעות הפנאי של האישה. המגזין על פי המודל הזה, בעל נראות חיצונית מוקפדת, מגוון, מבדר, מעצים ומדריך את הקוראות בנושאים של עבודת הבית, גידול הילדים, אופנה, צרכנות ועוד (שם, עמ' 67). לעומת זאת לנשים חרדיות לא נוסד עיתון שיועד רק לנשים מתוך תפיסה שלאישה אין זמן פנוי. אם יש כזה, היא יכולה לעזור לזולת או ללמוד פרשת שבוע, אך לא לקרוא עיתון. מוספי השבועונים והיומונים נחשבו ל"רע במיעוטו" ונועדו לספק מענה לנשים החרדיות, שלא תתפתנה לקרוא בעיתוני הנשים החילוניים, הכוללים נושאים כמו רכילות, יופי ומין שהם בבחינת טאבו בחברה החרדית (לב־און ונריה בן שחר, 2009, עמ' 75). העיתונות החרדית ככלל פונה לגברים, להוציא את עיתוני הנשים ומוספי המשפחה המכילים מדורים שמיועדים לנשים. האישה החרדית מודרת מן השיח הכללי באופן שמשקף את מעמדה בחברה החרדית ואת תחומי העניין המוגדרים שלה. נושאים שקשורים לספורט, למין ולנשים אסורים לפרסום בעיתונות החרדית, אשר לה "פיקוח רבני", שנועד לשמש כצנזורה לתכנים המתפרסמים בעיתון (צרפתי, 2003, עמ' 64). כמו כן, בניגוד לעיתונות הנשים החילונית שבה מוצגים מודלים סטראוטיפיים של נשים, נשיות (לדרמן-דניאלי, 2011) ומיניות הטרסקסואלית (הרצוג, 2000, עמ' 43), ייצוגים ויזואליים של נשים נעדרים במוספי הנשים החרדיות (צרפתי ולירן-אלפר, 2010, עמ' 133). גם המגזין פנימה, שיועד לנשים חרדיות לאומיות, לא הראה בתחילת דרכו דמויות נשיות בשער העיתון (הירשפלד, 2011). כך קוראות ועורכות בעיתוני הנשים (לדרמן-דניאלי, 2013), המפנימות את עולמות התוכן הנשיים ואת הציפיות החברתיות מהן כנשים (הנ"ל, 2011), משעתקות את הנורמות הדכאניות הגבריות (הנ"ל, 2013), הממסגרות את הנשים במרחב הביתי ומכחדות אותן באופן סימבולי (הרצוג, 2000, עמ' 43; למיש, 2008, עמ' 124; צרפתי

ולירן-אלפר, 2010, עמ' 133) מעיתון שנועד לשמש זירה עבורן לניהול משא ומתן על עולמן שלהן (הרצוג, 2000, עמ' 48).

בין נשים לפנימה

נשים לפנימה החלו כמוספים שבהמשך התרחבו לעיתוני נשים עצמאיים (הירשפלד, 2011; LernerCom, 2014). שני העיתונים יצאו לאור ביוזמתם של גברים (לקס, 2014; LernerCom, 2014) והוגדרו כמכוונים לציבור הדתי-לאומי. נשים נועד גם לציבור המסורתי (הירשפלד, 2011; LernerCom, 2014) ופנימה בעיקר לקהל הקוראות החרדיות-לאומיות (הירשפלד, 2011). נשים נוסד ב-2007 (LernerCom, 2014) כמגזין הלייף סטייל הראשון לנשים דתיות (GROO, 2017). פנימה נוסד ב-2011 מתוך תפיסה שאין עיתון שמיועד לציבור הנשים הדתי-לאומי. אף על פי שבתחילת דרכו נטען שהוא אינו מנסה להידמות לעיתוני נשים חילוניים, כלל פנימה תכנים שיכולים לעניין גם נשים חילוניות (הירשפלד, 2011), בדומה לנשים (LernerCom, 2014). כיום נשים משווק עצמו באינטרנט כמשלב בין תכנים עמוקים ל"לייף-סטייל" (GROO, 2017) וככזה שהקוראות שלו "מקדישות חשיבות רבה לטיפוח הבית, הילדים ובריאות המשפחה – לצד קריירה, פיתוח אישי, צמיחה והעצמה" (נשים, 2021), ואילו פנימה משווק עצמו כעיתון שיש בו מקום לכולן וכבעל אופי "ערכי, נשי, ישראלי" (פנימה: מגזין הנשים המוביל). נושאים כמו בריאות, אופנה וסטיילינג מופיעים בשני המגזינים לצד ראינות וכתבות תחקיר ועומק. סיפורים אישיים, אדריכלות, זוגיות ומשפחה כלולים בנשים (GROO, 2017) ונושא הפנאי כלול בפנימה. עם זאת לא מצאתי בהגדרות אלה תוכן שקשור לספורט או לספורט נשים, למעט ריאיון עם עורכת נשים לשעבר, לימור גריזים מגן, שבו היא קשרה בין כדורגל לגברים, "והדגש הוא – נשים בלבד! אנחנו מזמינות רק נשים. גברים מוזמנים להישאר בבית, לשמור על הילדים או לצפות בכדורגל" (LernerCom, 2014).

תפקיד העורך: תיאוריית סדר היום

בשל מגבלה על מספר העמודים בעיתון המודפס (כספי ולימור, 1996, עמ' 202), תפקידו העיקרי של עורך עיתון הוא סינון המידע הרב (gatekeeping) (שם, שם; ראו גם Cassidy, 2006, p. 7), ודאגה שהמידע המתפרסם בו יעובד למידע מעניין, אמין, מדויק וקריא (לימור ומן, 1997, עמ' 143, 396, 409; Cassidy, 2006, p. 7), בעל ערך שיווקי ושיתאים לקורא המיועד (כספי ולימור, 1996, עמ' 202). בטכניקות כגון מסגור וכולטות, מעצבים אמצעי התקשורת את סדר היום התקשורתי (Scheufele & Tewksbury, 2007, pp. 12-11) אשר אינו קובע ליחיד מה לחשוב, אלא על מה לחשוב (McCombs & Shaw, 1972, p. 364; Wanta, Golan & Lee, 2004, p. 177). כתוצאה מכך הצרכן מפנים את סדר היום התקשורתי והופך אותו לסדר היום הציבורי (גלילי-צוקר, 2008, עמ' 145-146) שלו הוא מגיב "בלהט, בהסכמה או בשתיקה" (בואלה-נוימן, 1995, עמ' 130).

שיח ספורטיבי

הספורט (תמיר וברנשטיין, 2013, עמ' 21) הוא אחד מארבעה מרחבים המזוהים כגבריים, לצד הצבא (רוזנברג-פרידמן וטייטלבוים-קריא, 2021, עמ' 226; Sasson-Levy, 2002, p. 357), ה"טרק" של תרמילאים ישראלים (נוי, 2003, עמ' 97, 101) והדת (רוזנברג-פרידמן וטייטלבוים-קריא, 2021, עמ' 226). כשהנשים נכנסות פיזית לתחומים אלה הדבר נתפס כבלתי הולם או כסטייה במקרה של הספורט (גלילי, לוי ותמיר, 2015, עמ' 11), כחיקוי מגוחך לחייל לוחם במקרה של הצבא (Sasson-Levy, 2002, p. 372) וכלא רצוי או כקריאת תיגר על זהותן הנשית במרחב של הטרק (נוי, 2003, עמ' 101). על מנת להשתלב במרחבים אלה נדרשות הנשים לאמץ פרקטיקות גבריות (תמיר וברנשטיין, 2013, עמ' 24; Sasson-Levy, 2002, p. 371) תוך דחיית נשיותן (תמיר וברנשטיין, 2013, עמ' 23; Sasson-Levy, ibid.), כפי שעשו עיתונאיות הספורט במערכת הספורט הגברית בעיקרה (שם, עמ' 24-25), והחיילות הקרביות שחיקו פרקטיקות גופניות ושיחיות של חיילים קרביים (Sasson-Levy, 2002, p. 372). באלו האחרונות, השתמשו החיילות הקרביות כאסטרטגיה שאפשרה להן להתעלות מעבר ל"מחסום המגדרי" (שם, עמ' 375), על ידי נקיטת פעולות של שיח רב-קולי, שנתפס כמעצים את החיילות (שם, עמ' 376). במרחב הדתי התפתח לימוד התורה במדרשות לנשים בשנות השבעים והשמונים, ואפשר לנשים לחדור לעולם שהיה סגור בפניהן. הייתה לכך השפעה על מעמדן האישי ועל מקומן בחברה (רוזנברג-פרידמן וטייטלבוים-קריא, 2021, עמ' 231-232).

החשיבה הפמיניסטית הצביעה על אופנים, הופעות ומצבים שונים בהם גוף האישה נמצא תחת פיקוח ושליטה חברתית מתמדת באמצעות שיחים (discourses) המזוהים כגבריים, לצד מוסדות פטריארכליים שונים. חוקרות מנו את האופן שבו שיחים פטריארכליים בתחומים הצבאי, הדתי או הרפואי ניכסו את גוף האישה, שלטו בו ודיכאו אותו באופן שנראה טבעי וברור מאליו מעצם טבעו של הגוף הנשי. לעתים זה נעשה בצורה גלויה ואלימה ולעתים בצורה סמויה ונרמזת אך לא פחות מרכזית (נוי, 2003, עמ' 80). בהקשר הזה בא לידי ביטוי השיח השולט המעניק יוקרה בתרבות הישראלית לגבר שמסכן את חייו בצבא, בתרמילאות ישראלית בנכר ובספורט (נוי, 2003, עמ' 78). חיים נוי (שם), אילן תמיר ועלינא ברנשטיין ואברשה טנא קושרים את השיח הספורטיבי לזה הצבאי (תמיר וברנשטיין, 2013, עמ' 21-22) או המלחמתי (טנא, 2002, עמ' 381-382). יאיר גלילי, חיים קאופמן ואילן תמיר טוענים שהשיח הצבאי שאינו מובן לכול עשוי לגרום לנשים שנמצאות ביחידות קרביות שבהן רוב של גברים, למצוא את עצמן מודרות מהשיח המרכזי (Galily, Kaufman & Tamir, 2015, p. 561). נוסף על כך הם מביאים את דבריה של אורנה ששון-לוי לפיהם הנשים מודרות מהשיח הצבאי פעמיים: פעם אחת בסאב-טקסט ופעם שנייה הן מודרות מן השיח הציבורי ההגמוני בספירה הציבורית במעגלים החברתיים כחלק מהשפעת השירות הצבאי על מקבלי ההחלטות (Sasson-Levy, 2002). דבריהם של תמיר וברנשטיין מחדדים את הנקודה הזאת. הם טוענים כי אחת הטכניקות

הנפוצות להדרת קבוצות חלשות ממוקדי הכוח והשיח היא הכחדתן באופן סימבולי. גם אם זה לא נעשה במזיד, נוטים בעלי הכוח, ובהקשר הזה הגברים, לשמור בשליטתם את השיח הציבורי, כדי להחזיק בהגמוניה (תמיר וברנשטיין, 2013, עמ' 21).

מתודולוגיה

במחקר ביקשתי לבחון אם וכיצד נוכח הספורט בכלל וספורט הנשים בפרט בעיתוני הנשים נשים ופנימה בשנים 2010-2019. נסקרו 223 גיליונות של נשים, ו-107 גיליונות של פנימה. כמה גיליונות לא נכללו בספירה זו מפני שהיו חסרים באוסף הפרטי שלי ובספרייה הלאומית. לאחר מחקר גישוש שביצעתי החלטתי לבחון שש קטגוריות של יחידות ניתוח בכל מגזין: שער העיתון, זהותו המגדרית של העורך, טורים, מדורים, כתבות ותמונות בתוכן העניינים. קטגוריות אלה מבטאות את סדר היום שמציג כל גיליון באופן קבוע (בטורים ובמדורים) או משתנה (בעמוד השער, הכתבות והתמונות שבתוכן העניינים). בכל אחת מיחידות הניתוח הללו ערכתי ניתוח תוכן (Content Analysis) לטקסט ולתמונות ורשמתי את כלל הנתונים בטבלאות בשיטת "ניתוח אירועים" (Events Data). החלטתי שאם אמצא טקסט ו/או תמונות, של ספורט וספורט נשים ביחידות הניתוח, אערוך ניתוח תוכן (Content Analysis) לממצאים אלה. מתוך הטבלאות אגזור נתונים שיבחנו את הנושאים הקבועים המאפיינים את סדר היום הקבוע של עיתון הנשים, ואבחן אם הספורט וספורט הנשים נכלל בתוכו (תרשים 1).

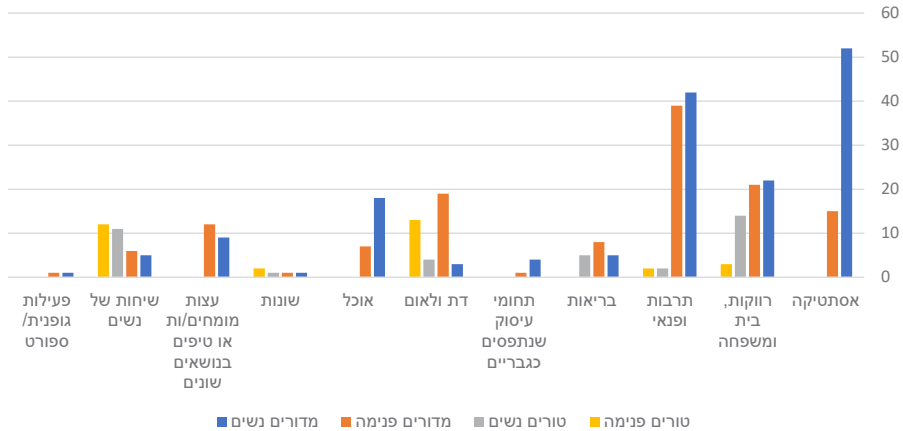
להלן אתמקד בהיקף ובאופן סיקור הספורט וספורט הנשים במדורי המגזינים ואבחן אם שם המדור ותיאורו בתוכן העניינים כוללים ביטויים מילוליים של ספורט וספורט נשים. במידה שכך יימצא אבחן גם את גוף המדור ואבדוק אם מסוקר שם הספורט וספורט הנשים בפועל. אם אכן כך יהיה, אבחן את ענפי הספורט שמוזכרים שם ואציג את הנתונים בתרשימים 2 ו-3. אף על פי שגם הטורים נכללים בסדר היום הקבוע של העיתון, לא אוכל לבצע בחינה זהה גם בהם, כיוון שחלק ניכר מגיליונות נשים לא כלל טורים. לכן התמקדתי רק במדורי העיתונים. תרשים 4 יציג הבחנה בין סיקור הספורט לעומת סיקור ספורט נשים, בניסיון לבחון את היקף הופעתם בסדר היום של נשים ופנימה.

ממצאים ודיון

על סדר היום: ספורט נשים בעיתוני נשים?

במטרה לבחון מהם הנושאים שכל מגזין בוחר להציג ולהבליט בסדר היום הקבוע שלו, חולקו כותרות המדורים והטורים ל-11 קטגוריות, תוך שמירה על הפרדה בין הטורים למדורים שבכל עיתון.

תרשים 1: סדר היום הקבוע של העיתון: נושאים בולטים בטורים ובמדורים של נשים ופנימה (תש"ע-טבת תש"פ)

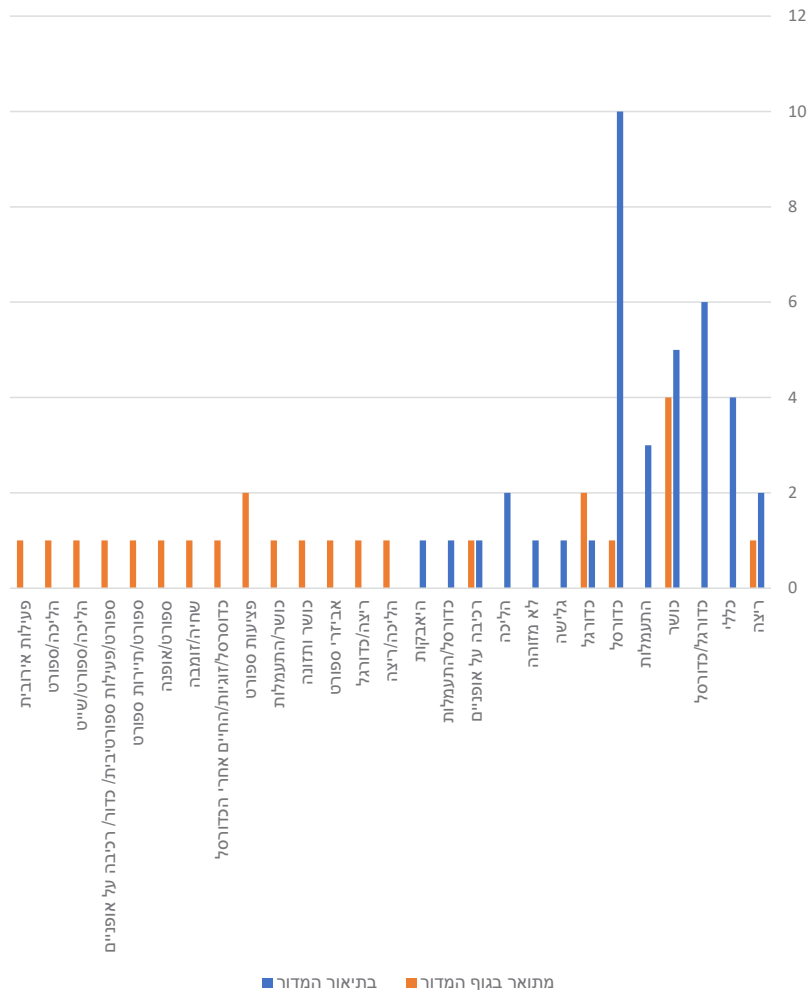
המודל האמריקני של עיתונות נשים מתמקד בזמנה הפנוי של האישה (כהן-אביגדור, 2004, עמ' 67), כפי שהדברים באים לידי ביטוי גם במחקר הנוכחי (תרשים 1). העובדה שהנושא היחיד שנידון בנשים ובפנימה ברמה גבוהה הוא נושא התרבות והפנאי, מצביעה על מתאם בין המודל למציאות בשני המגזינים. עם זאת, בעוד פנימה מבליט את הנושא הזה בסדר היום שהוא מציג באינטרנט, הוא נעדר מסדר היום שמפרסם נשים במדיום זה (GROO, 2017).

הנושא שלא נכתב עליו במודל האמריקני (כהן-אביגדור, 2004, עמ' 66) ובפרסום הנושאים הכלולים בשני המגזינים (GROO, 2017); פנימה מגזין הנשים המוביל, לא מצוין) הוא ספורט וספורט הנשים, שאינו מופיע בטורי המגזינים וכן נוכח ברמה מינורית אך שווה במדורים שלהם. נתונים אלה מבטאים את הנמצא בנשים במדור "צעד וחצי" שפרט לגיליון 269 בכל ששת הגיליונות הנותרים שבהם מופיע מדור זה הוא כלל אינו מתייחס לספורט, ובפנימה במדור "יש לנוע לנוע" שבכל שבועת הגיליונות עוסק בפעילות גופנית. מכאן שבעצם הגדרת המגזינים את עולמות התוכן של עיתון הנשים כפי שהם מופיעים בטורים ובמדורים, הם למעשה מגדירים לנשים על מה עליהן לחשוב (McCombs & Shaw, 1972, p. 177; Wanta, Golan & Lee, 2004, p. 364). זיהוי הכדורגל כענף ספורט גברי על ידי עורכת נשים (LernerCom, 2014) משמש כדוגמה להפנמה שעושות עורכות (וקוראות) עיתוני הנשים (לדרמן-דניאלי, 2013), להגדרת עולמות התוכן הנשיים (הנ"ל, 2011), שבהם הספורט וספורט הנשים כמעט לא נכללים. בשל הדמיון לסדר היום בעיתונות הספורט (תמיר, 2013, עמ' 52; סייגלשיפר, 2012, עמ' 12; דיסקין, 2002, עמ' 1, 5; ברנשטיין, 2003; למיש, 1998, עמ' 12) אני מקבלת תשובה לשאלת ההקבלה בין שתי סוגות העיתונות גם בהיבט הזה.

בין מילה למשמעות

לאור מספר הספורטאיות שעולה בשנים האחרונות, והסיקור התקשורתי של ספורטאיות דתיות, ולמרות העיסוק בפרטים השוליים לעיסוקן הספורטיבי (תמיר, לוי וגלילי, 2015, עמ' 111) כדוגמת האתגרים שאיתם הן מתמודדות – צניעות, שמירת שבת וכולי – אני לומדת שנשים דתיות עוסקות בספורט. תרשים 2 מציג את מקצועות הספורט שמקבלים בולטות בשם המדור או בטקסט המופיע תחתיו (להלן תיאור המדור) בתוכן העניינים, לעומת הטקסט המופיע בגוף המדור במגזין נשים.

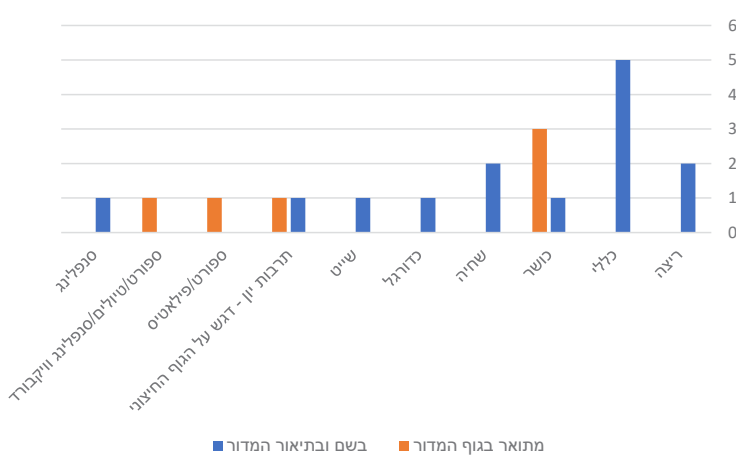
תרשים 2: מקצועות ותחומי ספורט הנזכרים בשם המדור ובתיאורו לעומת גוף המדור בעיתון נשים (תש"ע-טבת תש"פ)

קיימים פערים משמעותיים בין תיאור ענף הספורט המוזכר בשם ובתיאור המדור (הטקסט המופיע תחת הכותרת של המדור) לזה הנזכר בפועל. גם בשם המדור ובתיאורו קיים מגוון צר יותר של ענפי הספורט לעומת מקבץ עשיר יותר בגוף המדור בעמודים הפנימיים בעיתון.

חמישה מענפי הספורט שמופיעים בתיאור המדור נכללים בין 15 ענפי הספורט המובילים בישראל: כדורגל/כדורסל, התעמלות, היאבקות (ג'ודו וטאקוונדו), אתלטיקה (ריצה), ורכיבה (הרשקוביץ ווינינגר, 2023, עמ' 4). ענף האתלטיקה שמתכתב בתרשים עם תחום הריצה שבשם ובתיאור ובפנים המדור, במידה פחותה יותר, הוא ענף שבו מספר הנשים והגברים שווה (שם, שם). לעומת זאת תחום ההתעמלות שבו עוסקות יותר נשים מספורטאים גברים (שם, שם) נוכח בתיאור המדור ובאופנים שונים, כמו פעילות אירובית, כושר, זומבה והליכה, בגוף המדור בשל היותו רווח כספורט בעל זהות נשית.

תרשים 3: מקצועות ותחומי ספורט הנזכרים בשם המדור ובתיאורו לעומת גוף המדור במגזין פנימה (תש"ע-טבת תש"פ)

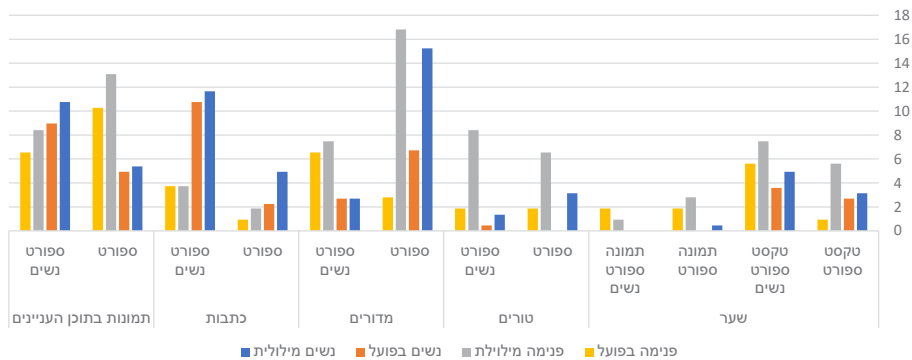

קיימים פערים משמעותיים בין תיאור ענף הספורט שנזכר בשם המדור ובתיאורו לבין זה שנזכר בפועל. נוסף על כך, בשם המדור ובתיאורו קיים מגוון רחב יותר של ענפי/תחומי ספורט המופיעים בתיאור המדור לבין המקבץ הקיים בגוף המדור.

ארבעה מ־15 ענפי הספורט המובילים בישראל מופיעים בתיאור המדור: כדורגל, התעמלות (כושר), אתלטיקה (ריצה) ושחייה (הרשקוביץ ווינינגר, 2023, עמ' 4). שלושת הראשונים מופיעים בשם ובתיאור המדור גם בנשים. אולם הנתונים שבתרשים מראים שמוזכרים פחות תחומים/ענפים של ספורט בפנימה לעומת נשים, אך באלה שנזכרים בשם ובתיאור המדור או במדור בפועל, ניכר מגוון של תחומים שאני מניחה שכותבות המדורים מכירות אותם. הנחה זו מעניינת כיוון שבתרשים 1, ספורט וספורט נשים

כמעט אינם מופיעים בנושאים קבועים בטורים או במדורים. אפשר להבין מכך שקוראות העיתון נחשפות על פי רוב לתכנים בנושאי ספורט/ספורט נשים בתיאור המדור, לעומת מיעוט ההתייחסות לתכנים אלה בשם המדור. כדי שנקבל תמונה רחבה המתייחסת גם לסדר היום המשתנה של עיתוני הנשים (שער, כתבות ותמונות בתוכן העניינים), נעיין בתרשים הבא.

תרשים 4: הפער בין המשמעות המילולית למשמעות המילים שקשורות לספורט ולספורט נשים בעיתונים פנימה ונשים ביחס לסך העיתונים (תש"ע-טבת תש"פ)

* **הערה לתרשים 4:** בתרשים אפשר לראות מעין תמונה פנורמית המתייחסת לכלל יחידות הניתוח בשני המגזינים, * הפרדה בין ספורט לספורט נשים, ** מחד גיסא, ובין המשמעות המילולית למשמעות בפועל, מאידך גיסא. האחוזים חושבו בהתבסס על מספר הפעמים שבהם הופיעו ביטויים שקשורים לספורט וספורט נשים ביחידות הניתוח ובמשמעויות השונות ביחס לסך העיתונים והגיליונות הנחקרים. בהקשר זה יש לציין שפנימה החל לצאת רק בחודש שבט תשע"א ולכן חושב כ-0 בספירת המשמעות המילולית והמשמעות בפועל ביחידות הניתוח השונות לשנה זו.

* גיליונות חסרים לא נספרו בספירה זו. עם זאת ישנו טור אחד בנשים ושלושה טורים בפנימה שנרשמו במשמעות המילולית וצוינו כ-0 מבחינת המשמעות בפועל, מכיוון שהגיליון עצמו לא היה ברשותי ולכן לא התאפשר לי לעיין בו פרט לתוכן העניינים שנסרק מראש. בדומה, גם בשני מדורים של העיתון נשים ובשישה מדורים של העיתון פנימה נרשם 0 במשמעות בפועל. לא התאפשר לנו לבדוק את גוף המדור מאחר שהגיליונות הללו לא נמצאו ברשותי, אלא נסרקו מראש ברמת השער ותוכן העניינים.

** תמונות ומילים שקשורות למסע רגלי של מטיילים נלקחו בחשבון כחלק מהליכה שנכללת בספורט ובספורט נשים. במידה ומדובר בטיול שאינו כולל ספורט בפועל – אירוע זה לא נספר במשמעות בפועל.

מן הנתונים העולים מן התרשים ניכר כי בעיתון נשים אין ייצוג ויזואלי לספורט נשים וכמעט אין ייצוג ויזואלי שקשור לספורט בשער העיתון. הנתון שנספר תחילה במשמעות המילולית – נקשר בשל עבודתה של הדמות המוצגת בשער כסמנכ"לית שיווק ואסטרטגיה

במנהלת ליגת העל בכדורסל. מאחר שזה היה בעבר, ומכיוון שאין כאן עיסוק בספורט גרידא, נתון זה לא נספר בפועל. לעומת זאת בעיתון פנימה יש מספר זהה של תמונות שקשורות לספורט ולספורט נשים ויותר תמונות שקשורות לספורט.

בניגוד לעיתונות הנשים החילונית, שבה מוצגים מודלים סטראוטיפיים של נשים, נשיות (לדרמן-דניאלי, 2011) ומיניות הטרוסקסואלית (הרצוג, 2000, עמ' 43), נעדרים ייצוגים ויזואליים של נשים במוספי הנשים החרדיות (צרפתי ולירן-אלפר, 2010, עמ' 133). אם נשרטט רצף שבקצהו האחד נמצא הציבור החילוני/הכללי, בהמשכו הציבור הדתי-לאומי, לאחר מכן הציבור החרדי-לאומי ובקצהו האחר הציבור החרדי, נוכל להבחין בתנועה ליניארית מהכיוון של הציבור החילוני/הכללי לזה הדתי-לאומי ומשם על פני הרצף לכיוון הציבור החרדי. מלכתחילה רווחה המחשבה בציבור זה כי לנשים החרדיות אין צורך בעיתון משלהן. בהמשך התברר שקיימת "סכנה" שהן תפתינה לקרוא בעיתוני הנשים החילוניים ולכן הדפיסו עבורן מוספים בעיתון (לב-און ונריה בן שחר, 2009, עמ' 75) ולאחר מכן גם עיתוני נשים ומוספי משפחה (צרפתי, 2003, עמ' 64). במילים אחרות, האישה החרדית נתפסה כשקופה מבחינת צרכיה ורצונותיה, והודרה מן השיח הכללי באופן שמשקף את מעמדה בחברה החרדית ואת תחומי העניין המוגדרים שלה (שם, שם). עם זאת, בעצם ה"ויתור" שבהפקת המוספים והעיתונים לנשים החרדיות, יש מעין תנועה נגדית על פני הרצף מהציבור החרדי לציבורים האחרים.

בנקודה הבאה על הציר נמצאות הנשים החרדיות-לאומיות. פנימה, בתחילת דרכו, יועד בעיקר לציבור זה, אך גם לנשים הדתיות-לאומיות. כשנוסד המגזין לא הוצגו דמויות נשיות בשער (הירשפלד, 2011). כעיתון שהעיד על עצמו שאיננו מנסה להידמות לעיתוני נשים חילוניים אך יכול לעורר בהן עניין, הוא נע על פני הרצף לכיוון הציבור הדתי לאומי או החילוני. דוגמה לתהליך זה אפשר למצוא בעמודי השער. בגיליון הראשון נכתב בעמוד השער בצד ובקטן ליד הלוגו "המגזין לאשה הדתית" ולאחר מכן: "פנימה – המגזין לאשה הדתית". בשלב מסוים צורף ללוגו של פנימה הלוגו של "בית הלל" ובהמשך הוא נעלם. בגיליון 69 נעלם המסגור המגדיר מיהו קהל היעד המגזרי של העיתון ובמקומו נכתבה הגדרה כללית יותר: "מגזין לנשים". כל זאת לצד הגדרתו את עצמו כיום ככזה שיש בו מקום לכולן, כנוגע בתחומים של כל אישה וכבעל אופי "ערכי, נשי, ישראלי".

בהמשך הציר נמצא הציבור הדתי לאומי. נשים הוא מגזין הלייף-סטייל הראשון לנשים בחברה הדתית (GROO, 2017). עם הקמתו פנה העיתון גם לקהל יעד מסורתי, ועם זאת כיוון עצמו במקביל לנושאים שמעסיקים את כלל הנשים (LernerCom, 2014). בתחילת דרכו נכתב ליד הלוגו של העיתון התאריך העברי ולצידו התאריך הלועזי. כן נכתב "מגזין מבית מקור ראשון" ולעתים רק "מקור ראשון", כמו שאפשר לראות בגיליונות 52 ו-53. בהמשך נעלם השיוך לעיתון מקור ראשון והתאריך הלועזי נכתב לפני התאריך העברי, כמו בגיליון 194. המגזין כיום מתאר את עצמו כמשלב תכנים

עמוקים עם לייף-סטייל (GROO, 2017); כזה שהקוראות בו "מקדישות חשיבות רבה לטיפוח הבית, הילדים ובריאות המשפחה – לצד קריירה, פיתוח אישי, צמיחה והעצמה" (נשים, 2021). אי-אפשר להניח מתיאורים אלה ומן הנושאים שהוא מציג כתכנון (GROO, 2017) שמדובר בעיתון דתי.

מתחילת תקופת המחקר מודפסות דמויות של נשים בעמודי השער ובכמה גיליונות נדפסו גם גברים (כמו לדוגמה בגיליון 126). מבחינת הנקודות על הציר ששרטטתי, אני מבקשת לטעון שיש תנועה דו סטרית על פני רצף זה. מחד גיסא, ככל שהתנועה מתקדמת לגוון דתי יותר האישה נעדרת מעמודי השער ובמקביל מתקיימת תנועה הפוכה כאשר עיתונים סקטוריאליים בגוון דתי חזק מדפיסים עיתוני נשים בדומה לעיתוני נשים כלליים ובכך מתקדמים על פני הרצף לגוון דתי פחות עז.

שיח ספורטיבי בעיתוני נשים סקטוריאליים

הפערים בין המשמעות המילולית של הטקסט והתמונות ובין המשמעות בפועל כפי שהם מוצגים בתרשים 4, תמוהים. מדוע בוחר המגזין לכתוב בנושא הספורט או ספורט הנשים ביחידת הניתוח, אף שהוא אינו מציג סיקור בפועל של ספורט וספורט נשים? מכיוון שאני עוסקת בעיתונים הנכתבים לקהל יעד דתי, ובשל ההיקף בין המרחבים, המזוהים כזירה גברית ספורט (תמיר וברנשטיין, 2013, עמ' 21), צבא (רוזנברג-פרידמן וטייטלבוים-קריא, 2021, עמ' 226; Saason-Levy, 2002, p. 357), טרק בחו"ל שמבוצע על ידי תרמילאים ישראלים (נוי, 2003, עמ' 101 וראו גם שם, 97) ודת (רוזנברג-פרידמן וטייטלבוים-קריא, 2021, עמ' 226), נראה שכניסתן של נשים לזירת הספורט מתקבלת כבלתי הולמת או כסטייה (גלילי, לוי ותמיר, 2015, עמ' 11). כשם שהמרחב הדתי, שבו לימוד התורה במדרשות לנשים שהתפתח בשנות השבעים והשמונים, אפשר לנשים לחדור לעולם גברי שהיה סגור בפניהן, וכתוצאה מכך להשפיע על מעמדן האישי ומקומן בחברה (רוזנברג-פרידמן וטייטלבוים-קריא, 2021, עמ' 231-232). בדומה למרחב הצבאי, שבו הצליחו החיילות הקרביות להתעלות מעל ל"מחסום המגדרי" (Saason-Levy, 2002, p. 375) על ידי אימוץ פרקטיקות גבריות של חיילים קרביים (שם, עמ' 371, 372), ובדומה לאימוץ הפרקטיקות הגבריות על ידי עיתונאיות הספורט (תמיר וברנשטיין, 2013, עמ' 23), אני מניחה שכתבות ועורכות של עיתוני הנשים מצאו דרך "לדבר ספורט" בהתאם לשיח הקיים בחברה (Galily, Kaufman & Tamir, 2015, p. 561). מפני שהשיח הזה אינו ברור לכול, בדומה לשיח הצבאי (שם), הנשים מודרות ממרכז השיח אף שמדובר בעיתון שמיועד להן (הרצוג, 2000, עמ' 43). הסבר נוסף הוא ההיבט הכלכלי. מכיוון שעל פי רוב הגברים היו אלה שניהלו את העיתון כמכשיר כלכלי והתוו את אופיו (הרצוג, 2000, עמ' 46, 49-50), יכול להיות שמבחינה שיווקית יש חשיבות לפרסום טקסט ותוכן הקשור בספורט על מנת למשוך את הקהל. אולם אם אכן כך הדבר, הייתי מצפה למצוא בכל יחידות הניתוח מתאם בין המשמעות המילולית למשמעות הספורט בפועל.

יכול להיות שמצב זה, שבו אין אפשרות לתת תשובה החלטית אלא רק השערה, קשור מבלי משים לאופן שבו השיח הפטריארכלי בנושא הספורט, המקביל לשיח הצבאי והדתי שולט בשיח הספורטיבי ומדכא באופן סמוי את הנשים (נרי, 2003, עמ' 80) תוך הכחדתן הסימבולית (תמיר וברנשטיין, 2013, עמ' 21). על ידי כך, שומרים הגברים בחזקתם את השיח הציבורי, בכדי להחזיק בהגמוניה (תמיר וברנשטיין, 2013, עמ' 21), גם בתוך מרחב נשי כמו עיתוני הנשים (הרצוג, 2000, עמ' 43).

סיכום

בכואי לחקור האם וכיצד ספורט הנשים נוכח בעיתוני הנשים פנימה ונשים, עולות מגמות שחושפות רבדים נסתרים. הראשונה שבהן, שהיא טענת הבסיסית, היא שדווקא בעיתוני הנשים שנועדו לדון בעולמן של הנשים (הרצוג, 2000, 48) מצאתי שהספורט וספורט הנשים נוכחים בסדר היום הקבוע והמשתנה של שני המגזינים בהיקף נמוך ולא יציב. מצב זה, שבו המגזינים מגדירים את הנושאים הכלולים בסדר יומם כמוהו כקביעה עבור הקוראות על מה עליהן לחשוב (Wanta, Golan & McCombs, 1972, p. 177; Lee, 2004, p. 364). לפיכך ייתכן שבעקבות הפנמת הקוראות ועורכות עיתוני הנשים את סדר היום של המגזין, הן תבינה שהספורט וספורט הנשים נחשבים שוליים, או שאינם קשורים לנשים (לדרמן-דניאלי, 2013). בהקשר זה יש לציין כי מקווי דמיון שמצאתי בין עיתונות הנשים לעיתונות הספורט, תהיתי אם ספורט הנשים המסוקר באופן מינורי בעיתון הספורט, מסוקר כך גם בעיתון הנשים. התשובה לכך חיובית. לא מצאתי בספרות המחקרית התייחסות לספורט וספורט נשים כחלק מסדר יומם של עיתוני הנשים. על כן השוואה זו ומחקר זה, מהווים חריש בשדה בור.

כמו כן אי-אפשר להסביר את הסיקור הנמוך בחוסר העניין של נשים בספורט ובספורט נשים ובהיעדר חשיפת תכנים קשורים בנושאים אלה בעיתונים הנחקרים. ביסוס לכך קיים במחקרים המראים שהנשים והגברים מגלים עניין בספורט נשים (תמיר, 2013, עמ' 50; סייגלשיפר, 2012, עמ' 11). הביטוי לכך הוא הגידול בהשתתפותן של נשים בישראל בספורט עממי (גנוסר, 2015) ובסיקור ספורטאיות דתיות שעוסקות בספורט מקצועי במגוון רחב של ענפים (ויסברג, 2012; צרויה, 2017; הורוביץ, 2012; ערוץ 7, 21.2.2020; גרינווד, 2022; לרנר, 2020; חדשות סרוגים, 2023; רט, 2018; בן ישי, 2019; אהרונ, 2023; mako, 2013). זאת ועוד, תרשימים 2 ו-3 מציגים מגוון של תחומי ספורט שמצוינים בשמות המדרורים ובתיאורם, ולעתים גם בגוף המדור במגזינים הנחקרים. מאחר שעיתונים אלה פנו לציבור הנשים הדתי, אי-אפשר לטעון שנשים דתיות אינן נחשפות לתכנים הקשורים בספורט ובספורט נשים בסדר היום הקבוע (טורים ומדרורים) והמשתנה (שער, כתבות ותמונות בתוכן העניינים) בעיתוני הנשים.

באשר לספורטאיות הדתיות, נראה שהתקשורת נוטה להבליט אתגרים נוספים שאיתם הן מתמודדות, כדוגמת הצניעות (הורוביץ, 2012; צרויה, 2017; חדשות סרוגים, 2023;

רט, 2018; בן ישי, 2019), שמירת השבת (ועדת החינוך, התרבות והספורט, הכנסת השמונה-עשרה, 2009); שילוב חיי המשפחה עם הפעילות הספורטיבית (צרויה, 2017; בן ישי, 2019; רט, 2018; מערכת אתר ערוץ הספורט, 2020; ויסברג, 2012; mako, 2013); שמירת כשרות במחנות אימונים בארץ ובחו"ל (ועדת החינוך, התרבות והספורט, הכנסת השמונה-עשרה, 2009; ויסברג, 2012; הורוביץ, 2012); ויתור על שירות צבאי קרבי לטובת שירות כספורטאית מצטיינת (לרנר, 2020) ושילוב שירות לאומי עם שגרת האימונים (צרויה, 2017; גרינווד, 2022).

כמו כן מצאתי בסדר היום המשתנה (שער, כתבות ותמונות בתוכן העניינים) ובסדר היום הקבוע (טורים ומדורים) של פנימה ונשים כי קיימת התייחסות לספורט ולספורט נשים, אולם על פי רוב הם משמשים כמטפורות. חלק מהטקסטים אינם עוסקים בספורט במובן הקלאסי של המילה. בלט בהיעדרו הייצוג הוויזואלי של ספורט וספורט נשים מעמודי השער של נשים, וניכרה נוכחותו הדלה בפנימה, כפרט בנושא ספורט הנשים. מממצאים אלה, שהתכתבו עם הספרות המחקרית העוסקת בעיתונות הנשים החרדית, שבה נעדרים ייצוגים ויזואליים של נשים (צרפתי ולירן-אלפר, 2010, עמ' 133), שרטטתי ציר שבקצהו האחד הציבור החילוני/הכללי, בהמשכו הדתי-לאומי, הציבור החרדי-לאומי ובסופו הציבור החרדי. בספרות המחקר, בהשוואה לתיאורים בנשים ופנימה במדיה ובגליליונות עצמם הבחנתי בתנועה ליניארית שמתקיימת על פני רצף זה שמן הציבור ההחילוני/הכללי לזה החרדי בעיתוני הנשים. ראיתי שככל שהציבור דתי יותר, כך הנשים שקופות יותר ונעדרות מעיתונים סקטוריאליים שהופקו עבורן. במקביל הבחנתי בתנועה נגדית על פני ציר זה מהציבור החרדי לכיוון הציבור החילוני/כללי. עיתונים שהתבצרו בהתבדלות דתית טשטשו עם הזמן את המרכיב הדתי שאפיין אותם, מתוך רצון להידמות לעיתוני הנשים המיועדים למגזר פתוח יותר מבחינה דתית. גם רעיון זה הוא בבחינת חידוש תיאורטי בדיון שעוסק בעיתוני נשים דתיים. ייתכן שמודל זה, של התנועה הדו-סטרית הקיימת בעיתוני הנשים מבחינת שקיפות והבלטת האישה בתנועות מנוגדות על פני הרצף, עשוי לשמש כמודל יישומי גם לתחומים אחרים. אני מעריכה שאפשר ליישם את המודל הזה בשדות תיאורטיים אחרים וממליצה על מחקר המשך הבוחן תופעה זו בעיתונות הנשים המקוונת.

זאת ועוד, בשל הפערים המשמעותיים שהתבטאו בין המשמעות המילולית לזו שבפועל ביחידות הניתוח השונות נשאלת השאלה מדוע משתמשים העיתונים במילים השייכות לעולם הספורט כדי לייצג תוכן שאינו ספורטיבי. ההשערה שהעליתי היא רצונם של העיתונים "לדבר ספורט" על מנת למשוך את הקוראת לעיין בעיתון או לרכוש אותו כחלק מהיות העיתון מכשיר כלכלי (הרצוג, 2000, 49-50; לקס, 2014; LernerCom, 2014). במילים אחרות, אני מניחה שמבחינה שיווקית יש חשיבות לפרסום טקסט הקשור בספורט. אולם הייתי מצפה שיהיה סיקור תקשורתי בפועל שנמצא בהלימה למשמעות

המילולית. מעבר למסקנות שנגעו לנושא הנחקר בחיבור זה אני קוראת לקיים מחקרי המשך הבוחנים את הפערים הללו בשנים הבאות.

הסבר נוסף שיכול להסביר את הממצאים בהקשר הזה נובע מן המשוואה שאני מחברת כאן לראשונה בהסתמך על מקורות שונים בספרות המחקר: ספורט (תמיר וברנשטיין, 2013, עמ' 21) = צבא = (רוזנברג-פרידמן וטייטלכאום-קריא, 2021, עמ' 226; Saason- Levy, 2002, p. 357) = "טרקים" של תרמילאים ישראלים בחו"ל (נוי, 2003, עמ' 101, 97) = הדת היהודית (רוזנברג-פרידמן וטייטלכאום-קריא, 2021, עמ' 226) = מרחבים בעלי זהות גברית מובהקת. בשל העיסוק בעיתונים המיועדים לציבורי נשים דתיות, וההיקש בין המרחבים, הנחתי שכשם שעיתונאיות הספורט, התרמילאיות הישראליות, החיילות הקרביות בצבא והנשים הדתיות גברו על המחסום המגדרי (Saason-Levy, 2002, p. 375) באימוץ פרקטיקות גבריות של חיילים קרביים (שם, עמ' 371, 372), ובדומה לאימוץ הפרקטיקות הגבריות בקרב עיתונאיות הספורט (תמיר וברנשטיין, 2013, עמ' 23), אימצו הכתבות ועורכות עיתוני הנשים את האסטרטגיה "לדבר ספורט" כדי להשתלב בשיח הקיים בחברה (Galily, Kaufman & Tamir, 2015, p. 561).

מחקר זה מניח את אבן הפינה להקמת תשתית תיאורטית לחקר העיסוק בספורט ובספורט נשים בעיתוני נשים ככלל, בעיתוני נשים המיועדים לנשים דתיות בפרט וכן בספורטאיות יהודיות דתיות. אני קוראת לעריכת מחקרי המשך שיעסקו בסוגיות אלה לתשתית תיאורטית רחבה. פרט להיבט התיאורטי אני קוראת לעיתוני הנשים להכניס את נושא הספורט וספורט הנשים לסדר היום הקבוע של העיתון, כדי שאלה יעלו לסדר היום הציבורי. בכך אני מקווה לכוון מציאות חדשה שעשויה להשפיע על מקומה של האישה בספורט, וכנגזרת מכך גם על מקומה בחברה.

מקורות

- אהרוני, א' (2023). "יש לדתיים מקום בספורט?": רצת המרתון תפספס את אליפות העולם בגלל השבת", **ישראל היום**, 1.6.2023, אוחר בתאריך 14.8.2023 מן האתר <https://www.israelhayom.co.il/sport/other-sports/article/14225218>.
- אלמוג, ע' (2000). "חלוצה, צברית, עקרת בית, יאפית: שינויים בדמות האישה הישראלית ובמעמדה החברתי", **בקורת ופרשנות**, 34, עמ' 19-64.
- ארנד, א' (2002). "תרבות הגוף בספרות הרבנית כדורות האחרונים", בתוך: ח' קאופמן וח' חריף (עורכים), **תרבות הגוף והספורט בישראל במאה העשרים (עידן, 22)**, ירושלים: יד יצחק בן צבי, המחלקה לחינוך והדרכה; נתניה, מכון וינגייט לחינוך גופני ולספורט, עמ' 25-50.
- בן ישי, ע' (2019). "בשורת הניצחון של ביטי דויטש: המשפחה", **ערוץ 7**, 10.1.2019. אוחר ב-15.8.2023 מן האתר <https://www.inn.co.il/news/391239>.
- ברנשטיין, ע' (2003). "מי מכיר את טלי שפושינקוב?" בתוך: הספרייה הירטואלית של מט"ח – המרכז לטכנולוגיה חינוכית, אוחר ב-15.8.2023 מן האתר <http://lib.cet.ac.il/pages/item.asp?item=8696>.
- גוברין, נ' (2000). "נשים בעתונות העברית – ההתחלות", **קשר**, 28, עמ' 8-20.

- גלילי, י', ר' לידור, א' בן-פורת וב' פירסט (2009). "שריקת הפתיחה", בתוך: י' גלילי, ר' לידור וא' בן-פורת (עורכים), במגרש המשחקים: ספורט וחברה בתחילת האלף השלישי, רעננה: האוניברסיטה הפתוחה, עמ' 11-12.
- גלילי, י', מ' לוי וא' תמיר (2015). "מבוא", בתוך: י' גלילי, מ' לוי, וא' תמיר (עורכים), ספורט ומגדר בחסרה הישראלית: מאפיינים, זהויות ויצוגים, הרצליה: בית הספר לתקשורת, המרכז הבינתחומי, עמ' 11-18.
- גלילי-צוקר, א' (2008). פוליטיקה תקשורתית בת זמננו, חלק א, תל אביב: רמות, אוניברסיטת תל אביב. גנוסר, א' (2015). "מגבירות קצב", גלובס, 5.3.2015. אוהוז בתאריך 19.10.2015, מתוך <http://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1001015938>
- גרינווד, ח' (2022). "מוריה רימון: אפשר להיות ספורטאית דתייה", ישראל היום, 30.11.2022. אוהוז בתאריך 14.8.2023 מתוך <https://www.israelhayom.co.il/sport/other-sports/article/13379720>
- דויטש, ב' (2023). "האצנית החרדית ביטי דויטש: למרות הלחצים – אני בחרתי בשבת", ערוץ 7, 31.5.2023. אוהוז בתאריך 14.8.2023 מן האתר <https://www.inn.co.il/news/603263>
- דיסקין, ר' (2002). "סיקור ספורט נשים בתקשורת וייצוג נשים בספורט", הכנסת: מרכז מחקר ומידע אוהוז ב-9.3.2015, מן האתר <http://knesset.gov.il/mmm/data/pdf/m00289.pdf>
- דרום, ר' (2002). "ספורט הנשים בישראל", בתוך: ח' קאופמן וח' חריף (עורכים), תרבות הגוף והספורט בישראל במאה העשרים (סדרת עידן, 22), ירושלים: יד יצחק בן צבי, המחלקה לחינוך והוראה, נתניה, מכון וינגיט לחינוך גופני ולספורט, עמ' 418-432.
- הורוביץ, א' (2012). "לא הכל תלוי בי", כיפה, 3.2.2012. אוהוז ב-14.8.2023 מתוך <https://www.kipa.co.il/%D7%AA%D7%A8%D7%91%D7%95%D7%AA/%D7%9C%D7%90-%D7%94%D7%9B%D7%9C-%D7%AA%D7%9C%D7%95%D7%99-%D7%91%D7%99>
- הירשפלד, צ' (2011). "מגזין נשים בטעם חרד"ל", Ynet, 19.1.2011. אוהוז ב-15.12.2016 מתוך <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4016150,00.html>
- הרצוג, ח' (2000). "עתונות נשים: מרחב משעתק או מרחב לקריאת תיגר?", קשר, 28, עמ' 43-52.
- הרשקוביץ, ר' ו' ו' וינגיט (2023). "נשים בספורט הישראלי – מדיניות ונתונים; סקירה", הכנסת, מרכז המחקר והמידע, 2.7.2023. אוהוז ב-1.8.2023 מתוך https://fs.knesset.gov.il/globaldocs/MMM/f2117bee-dcf3-ed11-815c-005056aa4246_11_20192.pdf
- ויסברג, א' (2012). "קליעת התורה", ישראל היום, 3.2.2012. אוהוז ב-15.8.2023 מתוך <https://www.israelhayom.co.il/article/36686>
- ויסברג, ע' (2021). "אולימפיאדה, נשים ומה שביניהן", וואלה!, אוהוז ב-11.8.2023 מתוך <https://olympics.walla.co.il/item/3448854>
- ועדת החינוך, התרבות והספורט, הכנסת ה-18 (2009). "איסור על ספורטאיות תיות ללבוש חולצה מתחת לגופיה", פרוטוקול, כנסת פתוחה, 4.8.2009, אוהוז בתאריך 14.8.2023, מתוך <https://oknesset.org/meetings/3/2/328292.html>
- חדשות סרוגים (2023). "עם כיסוי ראש וחצאית: זאת אלופת ישראל בריצת 10000", סרוגים, 14.4.2023, אוהוז ב-14.8.2023 מן האתר <https://www.srugim.co.il/783755-%D7%A2%D7%9D-%D7%9B%D7%99%D7%A1%D7%95%D7%99-%D7%A8%D7%90%D7%A9-%D7%95%D7%97%D7%A6%D7%90%D7%99%D7%AA-%D7%96%D7%90%D7%AA-%D7%90%D7%9C%D7%95%D7%A4%D7%AA-%D7%99%D7%A9%D7%A8%D7%90%D7%9C-%D7%91%D7%A8%D7%99>
- טנא, א' (2002). "הלשון הציורית של עיתוני הספורט", בתוך: ח' קאופמן וח' חריף (עורכים), – תרבות הגוף והספורט בישראל במאה העשרים (עידן, 22), ירושלים: יד יצחק בן צבי, המחלקה לחינוך והוראה, נתניה ומכון וינגיט לחינוך גופני ולספורט, עמ' 363-382.

- כהן-אביגדור, נ' (2004). "ניצול הסגולות הייחודיות של האינטרנט בעיתונות נשים: ניתוח שלבי החדירה/ צמיחה של המגזינים המקוונים ושל התגוננות של המגזינים המודפסים", עבודת דוקטור, אוניברסיטת בר-אילן, המחלקה למדע המדינה.
- כהן-אביגדור, נ' (2007). "ממגזין לקהילה: צמיחתה של עיתונות הנשים המקוונת ומאפייניה הייחודיים", בתוך: ת' שורץ-אלטשולר (עורכת), **עיתונות דוט.קום: העיתונות המקוונת בישראל**, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה ומרכז בורדה לתקשורת חדשנית באוניברסיטת בן-גוריון בנגב, עמ' 111-146.
- כספי, ד' ו' לימור (1996). **תקשורת המונים**, כרך ג, תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה.
- לכיאון, א' ור' נריה בן-שחר (2009). "פורום משלהן": עמדות ביחס לאינטרנט בקרב הגולשות בפורומים סגורים המיועדים לנשים חרדיות", **מסגרות מדיה**, 4, עמ' 67-105.
- לדרמן-דניאל, ד' (2011). "מזייפים פמיניזם", **העין השביעית**, 25.12.2011. אוחזר ב-17.2.2015 מתוך <http://www.the7eye.org.il/11497>.
- לדרמן-דניאל, ד' (2013). "האויבת שבפנים", **העין השביעית**, 14.3.2013. אוחזר ב-17.2.2015 מתוך <http://www.the7eye.org.il/52164>.
- לונדון וקירשנבאום (2016). "במשלחת ישראל לריו 2016 יש לראשונה רוב נשי: האם התפנית בדרך", **חדשות 13**, 12.8.2016. אוחזר ב-15.8.2023 מתוך <https://13news.co.il/item/news/domestic/ntr-1203779/>.
- לימור, י' ור' מן (1997). **עיתונאות: איסוף מידע, כתיבה ועריכה**, תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה.
- לימור, י', א' תמיר וא' שיפמן (2013). "ההצלחה שהרגה את העיתון: רקוויאם לחדשות הספורט, העיתון שהשפיע על עיצובה ועל מיסודה של עיתונאות הספורט בישראל", **קשר**, 45, עמ' 95-103.
- למיש, ד' (1998). "השסע השקוף: תצפית פמיניסטית על חברה דרך התקשורת הישראלית", בתוך: א' יער ות' הרמן (עורכים), **החברה הישראלית: בין פילוג לאחדות**, תל אביב: מרכז תמי שטינמן למחקרי שלום, אוניברסיטת תל אביב, עמ' 33-51.
- למיש, ד' (2008). "שוות ערך תקשורת: מבט פמיניסטי על התקשורת הישראלית", בתוך: ד' כספי (עורך), **תקשורת ודמוקרטיה בישראל**, תל אביב: מכון ון ליר בירושלים והוצאת הקיבוץ המאוחד, עמ' 119-139.
- לקס, ע' (0145.9.2). "עניין אישי: אביחי בוארון", **ערוץ 7**, אוחזר בתאריך 14.8.2023 מתוך <https://www.inn.co.il/news/283215>.
- לרנר, מ' (2020). "אלופות העולם הדתיות", **שבתון**, 10.1.2020. אוחזר בתאריך 14.8.2023 מתוך <https://shabaton1.co.il/?p=15219>.
- הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, הודעה לתקשורת (2023). "לקט נתונים לרגל יום האישה הבין-לאומי 2023", 5.3.2023. אוחזר ב-14.8.2023 מתוך https://www.cbs.gov.il/he/mediarelease/DocLib/2023/075/11_23_075b.pdf.
- מנדלבאום, א' (9.10.2018). "אני משלבת דת, תחרויות ואימונים", **ynet**, 9.10.2018. אוחזר ב-14.8.2023 מתוך <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-5367251,00.html>.
- מערכת אתר ערוץ הספורט (2020). "נעמה שפיר: הכדורסלנית חזרה אחרי שנה וחצי", 27.7.2020. אוחזר בתאריך 15.8.2023 מתוך <https://www.sport5.co.il/articles.aspx?FolderID=414&docID=346283>.
- נואלה-נוימן, א' (1995). "ספירלת השתיקה: תיאוריה של דעת הקהל", בתוך: ד' כספי (עורך), **תקשורת המונים: מקראה**, תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה, עמ' 122-130.
- נוי, ח' (2003). "סיפורים של גבריות הגמונית: גוף ומרחב בסיפורי תרמילאים ישראלים", **סוציולוגיה ישראלית**, ה (1), עמ' 75-120.
- נריה בן שחר, ר' (2011). "דימויים וייצוגים של נשים חרדיות בעיתונות הנשים החרדית מקום המדינה ועד ימינו", **קשר**, 41 (חורף), עמ' 88-100.
- נשים (2021). אוחזר ב-15.8.2023 מתוך <https://nashim.online/about/>.

- ערוץ 7 (21.2.2020). "טאקוואנדו: מדליית זהב לאמונה סמואלס", אוהזר ב־14.8.2023 מן האתר <https://www.inn.co.il/news/428091>.
- סייגלשיפר, ו' (2012). "משנות את חוקי המשחק: מבט מגדרי על תקצוב הספורט בישראל", מרכז אדוה. אוהזר מן האתר <https://adva.org/wp-content/uploads/2015/02/sport-site1.pdf>.
- פז, י' (2002). "הספורט בעיתונות הכתובה בארץ-ישראל ובמדינת ישראל", בתוך: ח' קאופמן וח' חריף (עורכים), *תרבות הגוף והספורט בישראל במאה העשרים (עידן, 22)*, ירושלים: יד יצחק בן צבי, המחלקה לחינוך והדרכה, נתניה; מכון וינגייט לחינוך גופני ולספורט, עמ' 344–362.
- פנימה, מגזין הנשים המוביל. אוהזר ב־15.8.2023 מן האתר <https://rishum.pnima-magazine.co.il/>.
- צמרת, ה', נ' חזן, ח' הרצוג, י' בסין, ר' ברייר-גארב, ה' בן אליהו (2022). *מדד המגדר: אי-שוויון מגדרי בישראל 2022* (עשור למדד המגדר), ירושלים: מכון ון ליר, שוות WIPS = המרכז לקידום נשים בזירה הציבורית ויודעת, אוהזר ב־14.8.2023 מתוך: <https://www.athenawomen.org.il/wp-content/uplo>: ads/2023/07/%D7%9E%D7%93%D7%93-%D7%94%D7%9E%D7%92%D7%93%D7%A8-2022-%D7%A7%D7%A8%D7%99%D7%90%D7%94.pdf
- צרויה, ה' (2017). "זה לא רק ספורט: הספורטאיות הדתיות שלא מותרות", *Mako*, 7.6.2017. אוהזר בתאריך 14.8.2023 מתוך <https://www.mako.co.il/judaism-inspiration-magazine/teens/Article-0db8e68debd7c51006.htm>.
- צרפתי, א' (2003). "זהות וזכרון אלטרנטיביים בעיתונות החרדית", *כתב עת לחקר העברית באירופה*, 8, עמ' 59–78.
- צרפתי, א' וד' לירן-אלפר (2010). "ברוך שלא עשני אישה?": ניצני שיח נשי-פמיניסטי בעיתונות החרדית המסחרית", *קשר*, 40 (קיץ), עמ' 126–138.
- קניג, ע' (2023). "יום האישה הבינ"ל 2023: ירידה מדאיגה בייצוג הנשי בפוליטיקה הישראלית", המכון הישראלי לדמוקרטיה, 5.3.2023. אוהזר ב־14.8.2023 מן האתר <https://www.idi.org.il/articles/48108>.
- רוזנברג-פרידמן, ל' ונ' טייטלבוים-קריא (2021). "ליברליות, רדיקליות ורב-תרבותיות: תמורות במעמד הנשים בישראל", בתוך: צ' צמרת, ז' דרורי וי' ויץ (עורכים), *העשור החמישי: תשמ"ח-תשנ"ח (1988–1998)*, ירושלים: ראובן מס, עמ' 225–240.
- רט, ר' (2018). "רוצי אמה", *מקור ראשון*, 8.7.2018. אוהזר ב־15.8.2023 מן האתר <https://www.makorrishon.co.il/%D7%94%D7%A8%D7%99%D7%95%D7%9F-%D7%95%D7%9C%D7%99%D7%93%D7%94/61231/>.
- שומפלבי, א' (2018). "ספורט בשבת: תקראו לזה אליפות ישראל לחילונים", *Ynet*, 17.1.2018. אוהזר ב־15.8.2023 מן האתר <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-5072441,00.html>.
- תמיר, א' (2009). "ספורט, מגדר ותקשורת: נשים בעיתונות הספורט הכתובה בישראל, 1948–2006", עבודת דוקטור, אוניברסיטת בר-אילן, המחלקה למדעי המדינה.
- תמיר, א' (2013). "ספורט, מגדר ותקשורת", בתוך: נ' ול, י' אשכנזי וא' טילמן (עורכים), *לעבור את משוכות החיים*, נתניה: היחידה לספורט הישגי, עמ' 48–53.
- תמיר, א' וע' ברנשטיין (2013). "ספורט כיחידה קרבית: עבודתן של עיתונאיות הספורט בישראל", *קשר*, 44, עמ' 20–28.
- תמיר, א', מ' לוי וי' גלילי (2015). "סיקור ספורט נשים בתקשורת הישראלית: הרמיית המציאות", בתוך: י' גלילי, מ' לוי וא' תמיר (עורכים), *ספורט ומגדר בחברה הישראלית: מאפיינים, זהויות ויצוגים*, הרצליה: המרכז הבינתחומי, עמ' 105–129.
- GROO (2017). "נשים": גיליון של המגזין במשלוח עד הבית", נדלה באוגוסט 15, 2023 מתוך <https://www.groo.co.il/deal/nashim-magazine-subscription/1030318/>.
- LernerCom (2014). גיליון 150 של מגזין נשים (רשת א' קול ישראל). אוהזר ב־6.7.2023 מתוך <https://www.youtube.com/watch?v=C5Arb7wsrVs>.

אוהזר .Mako, 11.7.2013, סטטוס הצלחה, "זה רק ספורט: סיפור ההצלחה של בת אל גטרר", סטטוס הצלחה, 14.8.2023 מן האתר <https://www.mako.co.il/special-success/Article-88937a9027ccf31006.htm>

- Cassidy, W.P. (2006). "Gatekeeping Similar for Online, Print Journalists", *Newspaper Research Journal*, 27(2), pp. 6-23.
- Galily, Y., H. Kaufman & I. Tamir (2015). "She Got Game?! Women, Sport and Society from an Israeli Perspective", *Israel Affairs*, 21(4), pp. 559-584.
- Hylton, K. (2020). "Black Lives Matter in Sport...?", *Equality, Diversity and Inclusion: An Internal Journal*, in: Leeds Beckett University. Retrieved on 23.10.2020 from <http://eprints.leedsbeckett.ac.uk/id/eprint/6945/1/BlackLivesMatterInSportAM-HYLTON.PDF>.
- McCombs, M.E. & D.L. Shaw (1972). "The Agenda-Setting Function of Mass Media", *Public Opinion Quarterly*, 36(2), pp. 176-187.
- Sasson-Levi, O. (2002). "Constructing Identities at the Margins: Masculinities and Citizenship in the Israeli Army", *The Sociological Quarterly*, 43(3), pp. 357-383.
- Scheufele, D. & D. Tewksbury (2007). "Framing, Agenda Setting, and Priming: The Evolution of Three Media Effects Models", *Journal of Communication*, 57, pp. 9-20.
- Van Zoonen, L. (1998). "A Professional, Unreliable, Heroic Marionette (M/F): Structure Agency and Subjectivity in Contemporary Journalisms", *European Journal of Cultural Studies*, 1(1), pp. 123-143.
- Wanta, W., G. Golan & C. Lee (2004). "Agenda Setting and International News: Media Influence on Public Perceptions of Foreign Nations", *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 81, pp. 377-364.